



Лілія МІСЮРА

викладач відділу підготовки прокурорів
з нагляду за додержанням законів органами,
які проводять оперативно-розшукову діяльність,
дідання та досудове слідство
Національної академії прокуратури України
misiura@ap.gov.ua



Матвій ЛИСЕНКОВ

викладач відділу підготовки прокурорів
з нагляду за додержанням законів органами,
які проводять оперативно-розшукову діяльність,
дідання та досудове слідство
Національної академії прокуратури України
matveilysenkov@gmail.com

УДК 340

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЕВТАНАЗІЇ: ЗА ЧИ ПРОТИ

Життя людини є пріоритетним благом, а право на життя – її фундаментальним правом, адже якщо людина втратить життя, всі інші блага та права втрачають будь-який сенс, оскільки зникає носій цих прав. Право людини на життя закріплено у ст. 3 Загальної декларації прав людини 1948 року, ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ст. 6 Конвенції про права дитини 1989 року, ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, ст. 27 Конституції України, ст. 281 Цивільного кодексу України (ЦК України) та інших нормативно-правових актах. Право людини на життя включає право розпоряджатися своїм життям, що тлумачиться як можливість піддавати його значному ризику або навіть приймати рішення про припинення життя. Зазначене породжує багато наукових дискусій, в тому числі щодо проблеми законодавчої легалізації евтаназії.

Дослідженню проблем реалізації права людини на життя приділено увагу в наукових працях, зокрема, таких учених, як: В. Акопов, Г. Анікіна, В. Балабако, С. Бородін, В. Ворона, В. Глушков, О. Грищенко, В. Грищук, О. Довбуш, О. Домбровська, О. Капінус, М. Ковальов, М. Ларін, С. Лозінська, М. Малєйна, А. Малиновський, О. Мацегорін, Г. Миронова, О. Олейник, Ю. Павлова, І. Сенюта, І. Силуянова, А. Соловійов, О. Старко, О. Старовойтова, Р. Стефанчук, К. Чернега, Л. Федюк, В. Харчук, М. Чорнобровий. Проте серед науковців відсутня єдність поглядів на питання легалізації на законодавчому рівні евтаназії, що має велике практичне значення.

Метою статті є дослідження проблеми реалізації права на смерть за допомогою іншої особи в зарубіжних країнах та визначення доцільності легалізації евтаназії у законодавстві України.

У ст. 27 Конституції України закріплено: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини» [1]. Очевидно, що право на життя є широким поняттям, тому доцільно розглянути зміст цього права, яке становить першооснову усіх інших особистих немайнових прав.

Відповідно до ЦК України право на життя складається із наступних елементів: 1) заборони позбавлення життя фізичної особи; 2) захисту свого життя і здоров'я та інших осіб від протиправних посягань не забороненими законом засобами; 3) неможливості проведення медичних, наукових та інших дослідів стосовно неповнолітньої, недієздатної особи чи без її вільної згоди; 4) заборони задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя; 5) заборони щодо стерилізації неповнолітньої особи та особливої вимоги щодо порядку стерилізації недієздатної особи; 6) визначення порядку проведення операцій зі штучного переривання вагітності, штучного запліднення та перенесення зародка в організм жінки [2].

Отже, за цивільним законодавством України невід'ємне право на життя має будь-яка фізична особа. З огляду на вказані вище правові норми вбачається, що право на життя прямо пов'язано із набуттям цивільної правосудатності, яка виникає в момент народження і припиняється в момент смерті, при цьому у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачаті, але не народжені дитини.

У правовій науці існують різні думки стосовно змісту вказаного права. Наприклад, В.М. Танаєв формує право на життя із трьох блоків: власне право на життя, право на ризик та право на припинення життя (право на смерть) [3, с. 39]. Тлумачення першого блоку є доволі широким і містить: право на охорону здоров'я та медичну допомогу, право на безпечне навколишнє середовище, право на достатній життєвий рівень та право на захист життя. На наш погляд, така позиція не обґрунтована, тому що названі права дуже тісно пов'язані з правом на життя, але їх отождолення призво-

дить до розширення змісту права на життя. Е.А. Лукашова та Т.М. Фоміченко стверджують, що право на життя складається з права особи на свободу від будь-яких посягань на її життя з боку держави, її представників та приватних осіб (право на недоторканність життя) та права особи на вільне розпорядження своїм життям [4, с. 143]. На думку М. Ковальова, право на життя передусім містить право розпоряджатися своїм життям, в тому числі щодо заповідання собі смерті [5, с. 68]. О. Домбровська до змісту права на життя відносить наступні елементи: 1) визначення початку та кінця життя (як можливість людини існувати у просторі, тобто діяти чи бездіяти на власний розсуд); 2) охорона життя (як можливість людини вимагати від зобов'язаних суб'єктів забезпечити існування у часі й просторі, гарантії від свавільного позбавлення життя, захист людиною свого життя та життя інших людей від протиправних посягань); 3) користування захистом життя людини з боку держави; 4) розпорядження власним життям; 5) можливість постійно користуватися таким абсолютним природним соціальним благом існування у часі і просторі; 6) можливість звертатися до компетентних і зобов'язаних суб'єктів для відновлення порушеної можливості чи відшкодування збитків при посяганні на життя; 7) запобігання передчасній смертності, включаючи дитячу; 8) протипожежні профілактичні дії [6, с. 37].

Ми підтримуємо позицію Н.В. Кальченка, який до права на життя відносить три елементи: 1) право на недоторканність життя (порушення права на недоторканність життя при цьому розглядається в двох аспектах: безпосередня загроза життю шляхом здійснення посягань на життя; здійснення правопорушень і злочинів, метою яких є спричинення небезпеки життю людини); 2) право на рятування життя (право усунення загрози життю власними силами або шляхом звернення по допомогу до уповноважених державою осіб на такого роду діяльність, забезпечивши їх необхідною професійною підготовкою (наприклад, медичні працівники, пожежники, співробітники органів прокуратури, міліції тощо)); 3) право

на розпорядження своїм життям (як право на добровільне поставлення свого життя в небезпечне становище за відсутності наміру спричинення смерті) [7].

Стрімкий розвиток науки, характерний для кінця ХХ – початку ХХІ століття, призвів до появи у юриспруденції різних позицій щодо визначення змісту права на життя. Перед юристами постає запитання: чи є право на життя одночасно і обов'язком жити? Останнім часом у науковій літературі намагаються визначити та нормативно закріпити право фізичної особи на смерть як складової права на життя чи як окремого суб'єктивного права.

Деякі науковці вважають, що суїцид та евтаназія – це форми реалізації права на смерть. Проте в сучасних дискусіях під правом на смерть вчені найчастіше мають на увазі евтаназію, здійснення якої заборонено законом.

Термін «евтаназія» (від грец. *euthanasia*, *eu* – добра, блага; *thanatos* – смерть) ввів у ХVІ столітті Френсіс Бекон для позначення легкої безболісної смерті. У праці «*Advancement of Learning*» він вказував, що «...обов'язок лікаря полягає не лише в тому, щоб відновити здоров'я, а й у тому, щоб полегшити страждання та муки, які спричинюються хворобою, і не лише тоді, коли таке полегшення болю як небезпечного симптому може призвести до вичаювання, а й у тому випадку, коли вже немає жодної надії на порятунок та можна лише зробити саму смерть більш легкою та спокійною, тому що ця еутаназія... вже сама по собі є немалим щастям» [8]. Проте Ю. Павлова обґрунтовано звертає увагу на те, що евтаназію не можна сприймати лише як «легку, безболісну смерть»; важливе значення має те, що така смерть відповідає внутрішній волі й волевиявленню особи, яка помирає (її родичів), і відбувається за допомогою медичного працівника [9]. Т.Р. Короткий визначає евтаназію як свідоме та умисно вчинюване діяння (дія чи бездіяльність) медичного працівника, яке спрямоване на припинення нестерпних психічних чи фізичних страждань пацієнта та здійснюється за неодноразовим чи одноразовим проханням пацієнта або його законного представника, які повністю,

об'єктивно та своєчасно інформовані про наслідки такого втручання, з метою припинення цих страждань, що спричиняє смерть пацієнта [10, с. 46]. Як дію чи бездіяльність лікаря, іншої людини, самого хворого, що тягне за собою настання миттєвої чи безболісної смерті останнього, розуміє евтаназію О. Старовойтова [11, с. 149]. В свою чергу О. Домбровська зазначає: «... евтаназія – це бездіяльність чи умисні дії медичного працівника, які вчиняються відповідно до явних прохань інформованого хворого чи його законного представника з метою припинення фізичних чи психічних страждань хворого, який перебуває за медичними показниками в стані, що загрожує життю, внаслідок яких настає смерть» [12, с. 21].

На наш погляд, під евтаназією необхідно розуміти умисне прискорення смерті чи умертвіння хворого, який знаходиться у невиліковному стані без будь-яких ознак на поліпшення здоров'я, на прохання пацієнта, його близьких родичів чи законного представника з метою припинення його страждань.

Існують різні наукові класифікації евтаназії. Залежно від поведінки медичного працівника, евтаназія поділяється на активну («метод наповненого шприца», позитивна евтаназія – це введення хворому лікарських або інших засобів та препаратів, а також інші дії, які спричиняють швидку та безболісну смерть) та пасивну («метод відкладеного шприца», негативна евтаназія – процедура незастосування засобів та невиконання медичних маніпуляцій, що прискорює настання біологічної (природної) смерті). Активна евтаназія може виражатися у таких формах, як: «вбивство з милосердя» – має місце, коли лікар при усвідомленні страждань невиліковно хворого пацієнта вводить йому надмірну дозу знеболювального препарату, внаслідок чого настає смерть хворого; «самовбивство, якому надає допомогу лікар» відбувається, коли лікар асистує безнадійно хворій людині покінчити життя самогубством.

Зарубіжний досвід законодавчого визначення проблеми евтаназії не є однозначним. Вперше активну і пасивну евтаназію було легалізовано 2 квітня 2002 року в Нідерлан-

дах шляхом прийняття «Закону про припинення життя за бажанням чи допомогу в самогубстві», у якому легально закріплено можливість здійснення асистованого суїциду та евтаназії. Відповідно до цього закону кожен, хто досяг 16 років, має право самостійно визначити порядок і спосіб завершення свого життя. Для фізичних осіб з віком 12 до 16 років для здійснення цього акту необхідною є згода батьків чи інших законних представників. Лікар, який здійснює евтаназію, повинен бути впевнений у тому, що прохання хворого є самостійним, багаторазово повторюваним та усвідомленим, а страждання особи, які вона відчуває, – тривалі й нестерпні. Окрім цього, обов'язковим є інформування пацієнта про його стан і перспективи видужання. Рішення про здійснення евтаназії приймається колегіально з урахуванням окремих думок. Слід зазначити, що пацієнти з інших країн не можуть приїжджати в Нідерланди для здійснення евтаназії, це заборонено законом. Ця заборона пояснюється тим, що між лікарем і пацієнтом повинні бути довірчі стосунки [13, с. 199]. Крім того, евтаназія легалізована у Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах, Німеччині, Швеції, Фінляндії, Голландії, Колумбії, Китаї, Уругваї, Північній Австралії, окремих штатах США та деяких інших країнах. Цікавою є ситуація у Швейцарії, де формально евтаназія є забороненою, проте існує фактичний дозвіл у ст. 115 Кримінального кодексу Швейцарської Конфедерації на надання допомоги в акті самогубства, якщо це не переслідує особистих корисних цілей. Таким чином, для здійснення евтаназії особа з медичним висновком про те, що хвороба є невиліковною і призведе до смерті пацієнта, звертається до спеціалізованого закладу, який допомагає здійснити їй самогубство. Швейцарія – це єдина країна в світі, де евтаназія не заборонена навіть стосовно іноземних осіб [14].

Англія, Франція, Узбекистан, Грузія, Російська Федерація відмовилися від евтаназії. В інших країнах світу, в тому числі й країнах СНД, евтаназія знаходиться поза межами правового регулювання. Водночас помітна тенденція до поступового переходу зарубіжних країн до легалізації евтаназії,

хоча більшість країн світу кваліфікують евтаназію як правопорушення або злочин.

Конституція України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищими соціальними цінностями, а захист життя людини – обов'язком держави. Згідно зі ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року медичним працівникам заборонено здійснювати евтаназію – навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. Зокрема, медичні працівники зобов'язані в будь-якому разі надавати медичну допомогу хворим в повному обсязі, незалежно від того, в якому стані знаходиться хворий. У ч. 4 ст. 281 ЦК України міститься норма, яка забороняє задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя. Застосування евтаназії в Україні розглядається відповідно до кримінального законодавства як вбивство (ч. 1 ст. 115 Кримінального кодексу України) або як кваліфіковане вбивство – у разі позбавлення життя двох чи більше осіб (п. 1 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України). Отже, українське законодавство забороняє як активну, так і пасивну евтаназію та відносить її до злочинів.

Особливе значення проблеми легалізації евтаназії полягає в тому, що вона має одночасно як практично-прикладний, так і суто теоретичний характер. У результаті дослідження філософських, моральних, медичних, загальноправових, кримінально-правових аспектів евтаназії виникає можливість сформулювати аргументи «за» і «проти» неї.

Узагальнення наукових позицій прихильників легалізації евтаназії дає змогу визначити такі основні аргументи:

- 1) право на життя містить і право на смерть, яке полягає у можливості людини свідомо та добровільно в обраний момент піти з життя обраним та доступним їй способом;
- 2) відмовляючи людині у праві на смерть, держава і суспільство тим самим обмежує її у свободі;
- 3) застосування евтаназії відповідає принципу гуманізму;

4) відмова від евтаназії може розглядатися як застосування до людини тортурів, насильства, жорстокості та приниження людської гідності;

5) незастосування евтаназії в окремих випадках порушує право пацієнта на повагу гідності;

6) безнадійно хвора людина могла би стати донором органів для пацієнтів, яким необхідна трансплантація;

7) економічно доцільним є збереження засобів, що витрачаються на підтримання життя безнадійно хворих пацієнтів, які не бажають продовжувати життя. Ці засоби могли би бути використані на лікування хворих, які мають шанс на одужання;

8) евтаназія – це дія особи у стані крайньої необхідності. Крайня необхідність за вітчизняним кримінальним законодавством – обставина, що виключає злочинність діяння. Отже, евтаназія має бути визнана додатковою обставиною, що виключає злочинність діяння.

Протилежні позиції, які обґрунтовують недоцільність законодавчої легалізації евтаназії, можна сформулювати наступним чином.

1. Людське життя недоторканне, тому евтаназію не можна застосовувати ні за яких медичних, соціальних, етичних обставин. Ніхто не має права позбавляти іншу людину життя, яке повинно підтримуватися до природної смерті.

2. Легалізація евтаназії призведе до криміналізації медицини, оскільки буде мати місце зловживання лікарів, родичів, інших зацікавлених осіб. Наприклад, у Нідерландах легалізована евтаназія не усунула, а навпаки – загострила проблему «гарно задокументованих загадкових смертей».

3. Практика введення евтаназії неминуче матиме діагностичні помилки, які завжди мають місце в лікарській практиці.

4. Рішення про евтаназію може бути поспішним і невваженим.

5. Поняття «безнадійний стан» та «хворий, що помирає» є оціночними та суб'єктивними.

6. З погляду християнства людське життя – це дар Божий, яким ми не можемо розпоряджатися на власний розсуд.

7. Легалізація евтаназії призведе до поширення у суспільстві принципів цинізму, нігілізму та моральної деградації свідомості, оскільки з погляду суспільної моралі усе узаконене вважається таким, що заохочується державою. Крім того, евтаназія як форма медичної практики негативно впливатиме на значну кількість хворих.

8. Евтаназія – порушення клятви лікаря, оскільки він, даючи клятву, зобов'язується не зашкодити хворому.

9. Вбивство ніколи не буде гуманним, оскільки гуманізм допомагає людині вижити, а не померти.

10. Почавши з добровільної евтаназії, суспільство може перейти на примусову, тому що зникне уявлення про недоторканність людського життя.

11. Евтаназія може перетворитися на засіб умертвіння тяжко хворих пацієнтів з метою економії грошових коштів, які витрачалися б на утримання та лікування таких осіб.

12. Легалізація евтаназії може гальмувати розвиток медичного знання, зокрема, призведе до зменшення темпів розробок методів діагностики, реанімації, знеболювальних препаратів, засобів для лікування невиліковних захворювань тощо.

13. Легалізація евтаназії посилить недовіру населення до якості медичного обслуговування та системи охорони здоров'я, оскільки медичні працівники в своїх діях будуть спрямовані не на полегшення страждань хворого, а на їх припинення. Матиме місце нехтування своїми обов'язками медичним персоналом та випадки несумлінності в наданні медичної допомоги.

Отже, питання про евтаназію є дуже складним та вимагає докладного, продуманого підходу. Підтвердженням цього є різні погляди науковців на окреслену проблему. Всі зазначені вище аргументи як «за», так і «проти» легалізації евтаназії є доволі переконливими, проте вважаємо, що для України евтаназія є категорично недопустимою, оскільки матиме чимало негативних наслідків. Це, зокрема: деморалізація суспільства, криміналізація медицини, примусова евтаназія (наприклад, з метою економії коштів на утримання самотніх

людей похилого віку, інвалідів, хворих на рак та СНІД тощо), призупинення розвитку медичної науки, несумлінність медичного персоналу у виконанні медичних обов'язків тощо. Із легалізацією евтаназії також виникнуть труднощі, пов'язані з одержанням згоди від пацієнта, якщо він знаходиться в несвідомому та інших подібних станах; встановленням і доведенням добровільності відходу з життя; правильністю визначен-

ня діагнозу і прогнозу подальшого розвитку захворювання, а також медико-етичні та інші проблеми. Пріоритетним напрямом розвитку медицини має бути паліативна медицина, завданням якої є використання методів і досягнень сучасної медичної науки для проведення лікувальних процедур і маніпуляцій, спрямованих на полегшення стану хворого, коли можливості радикального лікування вже вичерпані.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Голос України. – 2003. – № 45.
3. *Танаєв В.М.* Право на смерть / В.М. Танаєв // Вестник Государственного университета. – Єкатеринбург. – 1996. – № 1. – С. 39–44. – (Серія «Право»).
4. *Лукашева Е.А.* Права человека: учебник для вузов / Е.А. Лукашева. – М.: Норма. – 2000. – С. 573.
5. *Ковалев М.И.* Право на жизнь и право на смерть / М.И. Ковалев // Государство и право. – 1992. – № 7. – С. 68–72.
6. *Домбровська О.В.* Зміст конституційного права на життя людини та громадянина / О.В. Домбровська // Право України. – 2002. – № 5. – С. 37–41.
7. *Кальченко Н.В.* Право человека и гражданина на жизнь и его гарантии в Российской Федерации: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституционное право. Муниципальное право» / Н.В. Кальченко. – СПб. – 1995. – 24 с.
8. *Цомко-Пестерева О.О.* Мультиверсум. Філософський альманах / О.О. Цомко-Пестерева. – К.: Центр духовної культури. – 2005. – № 51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_51/Comko.htm
9. *Павлова Ю.В.* Проблемы эвтаназии в праве / Ю.В. Павлова // Здравый смысл. – 2005. – № 3(36) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://atheismru.narod.ru/humanism/journal/36/pavlova.htm>
10. *Короткий Т.Р.* Правові аспекти клонування людини / Т.Р. Короткий // Вісник Національної академії наук України. – 2002. – № 3. – С. 46–52.
11. *Старовойтова О.Э.* Эвтаназия и закон / О.Э. Старовойтова // Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности. – 2002. – № 1. – С. 149–150.
12. *Домбровська О.В.* Щодо правових аспектів легалізації евтаназії / О.В. Домбровська // Право України. – 2008. – № 10. – С. 19–24.
13. *Ворона В.А.* Право на евтаназію як складова права людини на життя / В.А. Ворона // Право України. – 2010. – № 5. – С. 199–205.
14. Эвтаназия в Швейцарии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://jerelo.com.ua/ru/health/96818>



Лілія МІСЮРА,
Матвій ЛИСЕНКОВ

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЕВТАНАЗІЇ: ЗА ЧИ ПРОТИ

Досліджено поняття «евтаназія» як складову права людини на життя. З урахуванням філософських, моральних, медичних, загальноправових, кримінально-правових аспектів застосування евтаназії визначено проблеми її легалізації. На підставі цього зроблено висновки про неприпустимість застосування процедури евтаназії в Україні.

Ключові слова: право людини на життя; елементи права людини на життя; право людини на смерть; евтаназія.

Лілія МІСЮРА,
Матвей ЛЫСЕНКОВ

ЛЕГАЛИЗАЦІЯ ЕВТАНАЗІИ: ЗА ИЛИ ПРОТИВ

Исследовано поняття «евтаназія» як складову частину права людини на життя. З урахуванням філософських, моральних, медичних, загальноправових, кримінально-правових аспектів застосування евтаназії визначені проблеми її легалізації. На основі цього зроблено висновок про недопустимість застосування процедури евтаназії в Україні.

Ключевые слова: право человека на жизнь; элементы права человека на жизнь; право человека на смерть; эвтаназия.

Liliia MISIURA,
Matvii LYSENKOV

THE LEGALIZATION OF EUTHANASIA: PROS AND CONS

The article deals with the topical issues of euthanasia as a component of the right to life. Problematic issues of euthanasia legalization identified according to philosophical, moral, medical, common law, criminal law aspects of its application. Author concluded about inadmissibility of the use the euthanasia in Ukraine.

Keywords: the right to life; elements of the human right to life; human right to die; euthanasia.

